

Távolsági beszélgetések

BÉKÉS GELLÉRT OSB

(Róma)

— A hatvanas évek elején sokunknak — különösen az ifjú nemzedéknek — a Bibliával való első nagy találkozást kínálta a Békés Gellért és Dalos Patrik fordításában, Rómában kiadott Újszövetség, amikor még más, modern nyelvezetű Szentírás nem állt rendelkezésünkre. Az érdeklődő fiatalok többségének az élményszerű ismerkedést jelentette hittel, kereszténységgel, a felfedezés öröme Jézus tanításával. Azóta már, a hetvenes évek elején, itthon is megjelent a kollektív fordításban készült korszerű, új magyar Biblia a Szent István Társulatnál. Milyen szándékkal és céllal fogtatok hozzá annak idején az úttörő vállalkozáshoz?

— Vállalkozásunkhoz ismerni kell annak valódi indítóokát. Ez igazában lelkipásztori volt: a külföldre szakadt magyarok gondja. A negyvenes évek végén megindult a nyugat-európai táborokban élő háborús menekültek kivándorlása a tengerentúlra, köztük a magyaroké is. Elhagyni Európát nekik annyit jelentett, hogy másodszer és — az akkori fölfogás szerint — immár végleg el kell hagyniuk hazájukat. A kivándorló hajók jó része olasz kikötőkből, főleg Genovából indult Dél-Amerikába vagy Ausztráliába. Egy-egy hajó indulásakor az olaszországi magyar lelkész, néhány paptársával karöltve, igyekezett lelket önteni a kivándorlókba. Bizony, nem volt másunk, mint egy-egy pápa áldotta szentolvasónk, vagy valamilyen kis imafüzetünk, amit vigasztalásképpen, emlékül a kezükbe tudtunk nyomni. Akkor — ha jól emlékszem, 1948 őszén — támadt az a gondolatunk, hogy útravalóul olyasmit kellene adnunk a híveinknek, ami együttesen emlékezteti őket kereszténységükre és magyarságukra. Mi más lehetett volna ez, ha nem a magyar Biblia? De honnan tudnánk beszerezni, még csak az Újszövetségből is, annyi sok ezer példányt, hogy legalább minden családnak jusson? És ha volna is elég a háború előtti kiadásból, a hagyományos szöveg a ma már nehézkesnek ható stílusával alkalmas-e

arra, hogy napi olvasmánya legyen a kivándorló magyarnak — megőrizze őt kereszténynek és magyarnak?

Akkor érlelődött meg bennünk az elhatározás, hogy újra kiadjuk, ha nem is az egész Bibliát, legalábbis az Újszövetséget. Heten vagy nyolcan lehetünk abban a csoportban — köztük a nem pap Apor Gábor és Hlatky Endre is —, akik nekifogtunk a munkának. Először csak arra gondoltunk, hogy a mai magyar nyelv igényeinek megfelelően átsimítjuk és olvasmányosabbá tesszük Káldi Györgynek a századok folyamán már ismételtén átjavított szövegét. Ám a vita, amit egy-egy új kifejezés vagy fordulat kiváltott, hamarosan meggyőzött arról, hogy a kor, a nyelvi kifejezésmód és a teológiai műveltség tekintetében egymástól annyira különböző munkatársak közösen nem képesek megbirkózni a feladattal. Nyilvánvaló volt, hogy két-három olyan emberre kell bízni a munkát, akik azt bibliai, teológiai és irodalmi szempontból felelősséggel vállalni tudják. A megbízott bibliai szakértő Dalos Patrik lett, a teológus-író jómagam.

— *Nyilván munka közben merültek fel az igazi nehézségek, a kivitelezés elé gördült mindig újabb és újabb akadály...*

— Első és döntő jelentőségű elhatározásunk az volt, hogy szakítunk Káldi Györgynek a Vulgata latin szövegére alapozott fordításával. A korszerűség követelményének Károli Gáspár hagyományos protestáns fordítása sem felelt meg. Elhatároztuk, hogy — még ha több munkát követel is — a görög eredetiből újra lefordítjuk a szent szöveget. Nem volt nehéz már a háború előtt készült francia, német, angol nyelvű mintákat találnunk. Persze, iskolai és lelkipásztori munkánk mellett az új fordítás munkája kemény feladatnak bizonyult. Két éven keresztül szinte minden hétköznapi délutánt ezzel a munkával töltöttünk. Sőt, hogy minél hamarabb elkészüljünk vele, Iróffy Zsolt bencés rendtársam segítségét kértük. Ő vállal-

ta az Apostolok Cselekedeteinek és Szent Péter két levelének fordítását. 1951 nyarán hetekig ott kellett ülnöm Limburgban a német szedő mellett, hogy a nyomdai hibák elkerülése végett, azon melegében ellenőrizsem a javított sorokat. Ami mégis megmaradt, főként az egy-két értelemzavaró hibát, javarészt sikerült kijavítanunk az 1955-ben megjelent második kiadásban. A következő kiadások — apróbb javításokkal — a második kiadás alapján készültek fotomechanikai úton. Otthon — immár nyolcadik kiadásban (1978) — ez a javított szöveg terjedt el.

— *Hogyan értékeled ma ezt a fordítást?*

— Huszonöt év távlatából és az időközben otthon megjelent új katolikus és protestáns fordítással összehasonlítva, úgy vélem, hogy megérett a helyzet fordításunk és kísérő szövegünk alapos átdolgozására. Ebben az átdolgozásban még nagyobb szorgalmúságra, a szent írók mondanivalójának még pontosabb és még magyarosabb, de semmiképpen sem a műfordítás elveivel ellenkező betűszerinti hűségre törekednénk. Továbbra is megőrizzük az első három evangélium szinoptikus jellegét, a görög szövegben azonos vagy árnyalatnyilag különböző kifejezéseket az eredeti azonosságának vagy hasonlóságnak megfelelően fordítanánk, amit az új katolikus fordításban hiányolunk. (Az új protestáns fordítást e tekintetben még nem tudtam megvizsgálni.) A tervezett átdolgozásban nyilvánvalóan tekintettel leszünk az otthon megjelent új fordításokra, mint ahogy azok is, főként a katolikus, tekintettel voltak a mienkre.

— *Hitelesség tekintetében melyikük állja jobban az összehasonlítást?*

— Az eszményi megoldás ezen a téren nyilván az volna, ha az otthon és a külföldön élő magyar bibliakutatók és teológusok tapasztalataik alapján közös munkával látnának neki egy új fordítás előkészítésének. A keresztény egység szempontjából döntő fontosságú lépés volna, ha katolikus és protestáns szakemberekből álló vegyes bizottság vállalná ezt a munkát. Egy ilyen ökumenikus együttműködésből nyelvtileg még igényesebb, bibliai alapon pedig még hűségesebb fordítás származhatnék. Arról nem is szólva, hogy egy ilyen fordítás jelentős hatással volna a korszerű és legalábbis fogalmi körében egy-egyes teológiai nyelv kialakulására, aminek fölmérhetetlen hatása volna a magyar keresztények nagyobb egységének

létrejöttére. S ennek éppen most volna itt az ideje, amikor születőben van a magyar nyelvű római katolikus liturgia és a többi egyház is készül megújítani liturgikus nyelvét. Nyugati nyelveken, sőt missziós területeken is, az ilyen „ökumenikus” Biblia ma már nem újság.

A BENCÉS SZELLEMISSÉG

— *A Benedek-rend egyike azoknak a szerzetesrendeknek, amelyek itthon is szabadon, tevékenyen működik. Te 1946 óta a római Szent Anzelm bencés főiskolán tanítasz. Vajon mit jelent Itáliában, és mit Magyarországon Benedek-rendnek lenni? Van-e minőségi különbség a rendtagságban a világ különböző tájain? Helyi, sajátos eltérésekről beszélhetünk-e?*

— Budapesten bencés tanárok neveltek. Pannonhalmán léptem a Benedek-rendbe. Természetes, hogy ami vagyok, magyar bencés, annak is érzem magamat. De alighogy elvégeztem a noviciátust, a harmincas évek elején, máris Rómába kerültem, a Benedek-rend központi teológiai főiskolájára. Ha a nyári hónapokat otthon tölthettem és eleven kapcsolatban maradhattam is pannonhalmi rendtársaimmal, állandó jelleggel csak 1940 nyarán, teológiai tanulmányaim befejezése után jutottam haza. Alighogy befejeződött a háború, — most már teológiai tanárként — hamarosan visszaküldtek Rómába. A következő években nemcsak a római központban, hanem nyári utazásaimon is alkalmam volt megismerni a Benedek-rend európai és amerikai kolostorait. Ezek a Szent Benedek ősi Regulája szerint élő szerzetesi közösségek valójában nem is alkotnak szerzetesrendet. A Benedek-rend — általában nyelvi alapon — kolostorok társulásai, szerzetesi kongregációk, s a kongregációk konfederációjának nevezett szövetsége. A bencés konfederációnak nincs általános főnöke, generálisa. Az apátok kongresszusa időről időre apátprímást választ: az ő feladata, hogy a Szentszéknél képviselje a bencés konfederációt és — római központtal — összekötő kapcsa legyen a kongregációk pluralisztikus egységének.

A rendnek ezt a laza jogi szervezetét csak úgy lehet megérteni, ha meggondoljuk, hogy az *ordo monasticus* eredetileg nem jogi értelemben vett szerzetesrendet, hanem sajátos keresztény életformát jelentett. A Szent Benedek Reguláját valló szerzetesi közösség eredetileg nem akart mást, mint hogy kövesse

azt az őskeresztény életformát, amiről az Apostolok Cselekedeteiben olvasunk: „Állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban... mindnyájan összetartottak és mindenük közös volt” (2,42—44). Ez az életforma az istentiszteletben és munkában folytatott testvéri életközösséget jelenti, amit az evangéliumi tanácsok követésében él meg az arra hivatott keresztény ember. Az ifjúság tanításának és nevelésének, mint sajátos feladatnak, nyilvánvalóan helye lehet és helye is van ebben az életformában, hiszen az eraberi tehetőség kiművelése van olyan jelentős feladat, mint mondjuk a földművelés vagy az ipari termelés. Kolostoraink java részének, akárcsak Pannonhalmának, van is iskolája. De tévedés volna azt hinnünk, mintha ez volna az egyetlen feladata a szerzetesi közösségnek. Az *ordo monasticus* nem határoz meg sajátos munkakört. Sem a tudományos kutatás, sem a lelkipásztori munka nem nevezhető annak. Amit a Regula megszab, az a mindennapi munka kötelessége és az az alapvető életelv, hogy a szerzetesi közösség tagjainak egyéni vagy közös munkájával tartsa fenn önmagát, bármilyen legyen is ez a kulturális és társadalmi körülmények által megszabott munka.

Mégis azt kell mondanom, hogy az a közösségi életforma, amit ma az egyházon belül vagy kívül számtalan ifjúsági csoport keres, legtisztább formájában az *ordo monasticus* hagyományai-ban található meg. A nyugati kolostorok közül ma nem egy ezeknek a csoportoknak mintaképévé és iskolájává vált. Elmélyedő liturgikus imádságban és az ember javát szolgáló munkában, testvéri közösségben megélni Isten és ember szeretetét — ez voltaképpen a keresztény egyházi közösség élete. Ilyen közösségben teljes értékű emberré és kereszténnyé alakulni és alakítani. — ez a hagyományos, de ma különösen is időszerű eszménye a bencéki szellemnek.

— *Milyen változást idézett elő a bencés rend szellemében és gyakorlatában a II. vatikáni zsinat?*

— Pontosan az imént említett közösségi életforma spirituális értéke és nevelő ereje az, amit a Zsinat még jobban tudatosított a bencések körében. A zsinati tanítás központjában kétségteletlenül az egyház mint egyetemes és helyi közösség állott. De az egyetemes egyházi közösség az apostoli hagyomány és a Zsinat szellemében elsősorban nem az

egyház kánonjogi szervezetét jelenti, hanem az *una sancta catholica apostolica ecclesia* konkrét megjelenését a helyi eucharisztikus közösségben. Nyilvánvaló, hogy ez a helyi közösség, éppen katolikus és apostoli jellege miatt, kánonjogi és nem csak lelki kapcsolatban kell hogy álljon a többi közösségekkel, tehát plébániai, egyházmegyei, sőt egyetemes egyházi keretben kell hogy éljen. De ez mit sem változtat azon a tényen, hogy az egyház a maga lényegében, mint Krisztus teste, ott válik valóra, ahol a hívek közössége Krisztus eucharisztikus áldozatában, Krisztus Lelkével eltelve, egyesül Istenével és testvéri egységben él. A bencés közösség nem akar más lenni, mint ennek a helyi közösségnek, az *ecclesiolának* megvalósulása, mintája és közvetítője a mai egyház életében.

KÜLTŐ, TEOLÓGUS, LAPSZERKESZTŐ

— *A külföldön megjelenő magyar nyelvű lapok régebben verseidet is közölték. Mit jelent számodra a tanítás, a papi szolgálattelvés feladata, és mit a költészet?*

— Hálás vagyok az Úristennek, hogy amit mint szerzetes és teológus léleken belül megéltem, azt éppen az élmény erejének hatására, verses formában is kifejezhettem. Személyesebben át tudtam élni Isten keresését, és végül is — József Attila mély értelmű szavaival — „tetten értem az én szívemben”. Válogatott verseim néhány évvel ezelőtt *Sorsom az Isten* címmel jelentek meg Rómában. De őszintén megmondom, hogy inkább teológusnak érzem magamat, mint költőnek. Ugyanakkor azonban úgy gondolom — s ebben az egyházi hagyomány is megerősít —, hogy az igazi teológusból nem hiányozhat sem a művészi, isteni vonatkozásban misztikus intuíció és érzékenység, sem pedig — még ha elvontabb formában is — a költő kifejező ereje. A teológiában azonban nem maga a tanítás az, ami elsősorban érdekel, hanem az *intellectus fidei*, a hit elmélykedő, szellemi megértése. Főleg az a megértés, amit korunk embere keres: az értelmes hit, amely napjaink kulturális és társadalmi körülményei közt úgy jelenik meg a gondolkodó ember előtt, mint az egyéni és társadalmi lét végső értelmének meglátása és az emberhez méltó élet erkölcsi erőforrása. Olyasmi, mint amire II. János Pál pápa első, *Redemptor hominis* kezdetű enciklikájában bukkan az

ember. Am a szenttamási eszmény ma érvényesebb, mint valaha: *contemplata tradere* — amit kutatva és szemlélődve megért az ember, azt tovább kell adnia, hiszen azért kapta a megértés kegyelmét. A testvéri szolgálat, a teológusé is, ma elsőrendű feladat az egyház és a társadalom életében.

— *A Rómában negyedévenként megjelenő Katolikus Szemle főszerkesztője is vagy. Mit képvisel a lap odakint, és mit mondhat nekünk, itthoniaknak?*

— A Katolikus Szemle immár 33. évfolyamába lép. Annak idején, a Rákosi-éra és a Mindszenty-per feszült ideológiai és politikai légkörében született, amikor Kelet és Nyugat viszonyát az ún. „hidegháború” állapotja határozta meg. Amikor a lap fennállása után néhány évvel rám bízta szerkesztését, úgy éreztem, hogy feladatomat egyetemesebb szempontoknak kell vezetniük. Babits „katolikus” hitvallása élt bennem: ő *katolikusnak* vallotta magát, elsősorban nem a konkrét egyházhoz tartozás értelmében, hanem azért, mert hitt az igazság egyetemes érvényességében. Meg volt győződve az emberi lét szellemi, végső soron isteni értelméről és az emberi személy erkölcsi felelősségéről. Tudta, hogy az ideológiai zűrzavarában ez a meggyőződés nyitja az ember szemét az igazságra és teszi erkölcsi felelősséget érző, szabad emberi személlyé. Erre a humánus és keresztény meggyőződésre különösképpen szüksége volt és szüksége van a külföldre szakadt, szekularizált világban élő magyarságnak ma is. A lap az életnek ezt az egyetemesen humánus és keresztény igazságát akarta és akarja szolgálni, — főként ebben az értelemben katolikus.

De magyar nyelven írt lapról lévén szó, a keresztény humánumnak ezeket az értékeit magyarul kell szolgálnia: nemcsak magyar nyelven, hanem népünkhöz való hűséges szeretetben, élő kapcsolatban a magyar történeti tudattal és népünk kulturális értékeivel. Ami összeköt az otthoni magyarsággal, az az Illyés Gyula sugallta „szellemi haza” eszméje. Ezért a hazai, sőt a kisebbségi sorsban élő magyarság kulturális és társadalmi életével is foglalkozik a lap. Ismertetjük íróink és művészeink alkotásait, főként ha valódi humánus, népünk szeretete és keresztény életszemlélet jellemzi őket. Sőt, alkalmasint írásaikat is közöltük s a jövőben is szándékozunk közölni.

Ez az élő és építő kapcsolatra irányuló törekvés nyilván nem zárja ki azt a kritikai hangot, amely a művelődéstörténeti fejlődés eredményeként a mai ember szellemi megnyilvánulásainak egyik sajátossága. Akár egyházi, akár ideológiai, vagy bármi más kulturális és társadalmi kérdésről legyen szó, pluralisztikus világunkban a megfontolt kritika és az ennek nyomán kialakuló, igazságot kereső dialógus nélkülözhetetlen. A Katolikus Szemle anélkül, hogy hivatalosan jogot formálhatna bármiféle közvetítésre, az igazság katalicitása nevében törekszik erre a dialógusra. S ha ez a dialógus, amint természetéből következik, közvetítésre is képes, jó szándékú ember mi jobbat kívánhatna, minthogy ezt a feladatát be is töltsé.

— *A Szolgálat 39. számában (1978 Kisboldogasszony) megjelent, „Krisztusi program: az ember szolgálata” című tanulmányodban többek közt így írsz: „A jézusi szolgálat, ha helyesen értelmezzük, nemcsak az örök üdvösségre, hanem a jelen társadalmi életre is vonatkozik. A szociális mozgalomnak és az emberhez méltóbb társadalmi rend keresésének mai világában súlyos mulasztás volna erről megfeledkeznünk. Keresztény ember nem élgedhet meg a termelő és fogyasztó jóléti társadalom célkitűzésével; a folyamatos gazdagodás, a növekvő jólét és az egyre gondtalanabb élet eszményével. Az ilyen társadalomban egyedül az anyagi érdekek és a hatalmi eszközök kötik egymáshoz az embereket, és fokozatosan veszendőbe mennek azok a szellemi és erkölcsi javak, amelyek baráti és lelki közösséget tudnának teremteni az emberek között. Az anyagi érdekek és a politikai hatalom hamarosan szembeállít egymással szegényt és gazdagot, egyént és közösséget, fejlett és fejlődésben levő népeket. Föltartóztathatatlannul előtör a hatalmi féltékenység, a fősvénység, az irigység és a gyűlölködés, ami erőszakoskodásra, belső viszályra és nyílt háborúskodásra vezet.” A probléma megoldása szerinted — hivatkozva VI. Pál Populorum progressio nevezetű enciklikájára — az új humanizmus. Hogyan lehet ezt társadalmi méretekben érvényre juttatni? Vajon nem csak egy szocialista gondolat képes-e arra, hogy — a hitbeli és felekezeti különbségekből adódó ellentéteket félretéve — olyan testvériséget építsen ki a világban, amelynek etikai értéke és erkölcsi posztulátuma a kereszténység morális tanítása?*

— Az a keresztény szellemű új humanizmus, amiről az említett cikkben szó esik, nyilvánvalóan szociális jellegű. A múltban is nehéz volt, de ma egyenesen elképzelhetetlen, hogy krisztusi szel­ lem­ben emberibb életformáról beszél­ jünk merőben egyéni léle­si­kon. II. Já­ nos Pál pápa első enciklikája, vala­ mint a Mexikóban, Lengyelországban és az Egyesült Nemzetek közgyűlésén el­ mon­ dott beszédei is erről tanúskodnak. Fe­ le­ barátunk ma nemcsak a másik ember, hanem maga az emberiség. Nos, helye­ sen szeretni az embert annyit jelent, hogy nemcsak anyagi jólétét, hanem er­ köl­csi és szellemi haladását is szolgál­ juk. A kettő valójában belsőleg ösz­ szefügg, mert ha az anyagi jólét reális alapja is az erkölcsinek, a merőben anyagi­as gondolkodás önzésétől és ha­ talmaskodási vágytól csakis a tíz­ pa­ rancsban gyökerező erkölcs képes megóvni. A pusztán technikai és gaz­ dasági jellegű haladás — az enciklika szerint is — azzal a veszéllyel fenyeget, hogy azt az emberibb világot, amit épí­ teni akarunk, embertelenné teszi.

Az etikai elvek tiszteletben tartása azonban önmagában még nem elég. Kérdés, hogy hiszünk-e kötelező erejű­ nek abszolút voltában? Különben önkénye­ sen élhetnénk velük. De hogyan hihet­ nénk abszolút értékűkben, ha nem hiszünk az abszolút Törvényhozóban, aki­ nek végső felelősséggel tartozik az ember. Sőt, minden erkölcsi törvényen túl, nem hiszünk a két főparancsban, Isten és ember szeretetének abszolút érvénye­ ségében. Enélkül minden törvény csak külső kényszer, írott malaszt marad. Az ember, nevéhez méltóan, önként és sza­ badon csak akkor teljesíti a törvényt, ha testvére­nek tekinti a másik embert, sőt magát az emberi társadalmat, a hívő ezt pedig csak akkor teszi, ha Atyjának tekinti az Istent.

— Cikkedet a következőképpen foly­ tatod: „Az emberhez méltó az, hogy ki­ emelkedjék a nyomorból és rendelkez­ zék mindazzal, ami a tisztas élethez szükséges, elsajátítsa az emberi kultú­ ra értékeit, megtanuljon pazarlás nél­ kü­l, igénytelenül élni, tiszteletben tar­ tsa embertársait és együtt munkálkodjék velük a közösség javán és a társadalmi és nemzetközi béke megteremtésén. De ami teljessé teszi az embert és belső erőt ad az emberhez méltó életre, az Krisztus hite és szeretete, aki mindnyá­ junkat arra hív, hogy a mennyei Atya fiaként és egymás testvéreiként részt vegyünk az isteni élet közösségében.”

Milyen társadalmi erő képes mindennek a feltételeit megteremteni? Vajon nem jelentheti ez némelyeknek azt, hogy a nem keresztényeket vagy a nem hívőket kizárjuk ebből a közösségből? Végre­ hajtható-e egyáltalán ez a küldetés, ez a megújulás akár országos, akár nem­ zetközi téren, ha nem próbálunk szót érteni mindazokkal, akik világnézeti ellenfeleink? Még akkor is, ha ez hosz­ szadalmas és türelmet igénylő történel­ mi feladatunk — Isten előtt?

— A II. vatikáni zsinat óta aligha kell bizonyítani, hogy az új keresztény hu­ manizmus programja a maga részéről egyáltalán nem zárja ki a nem kereszté­ nyeket, sőt a keresztény világnézet ellenfeleit sem a nemzeti vagy a nem­ zetközi társadalom erkölcsi megújításá­ nak feladatából. Korunkban, jórészt ép­ pen a keresztény erkölcsi elvek hatásá­ ra,³ nemzetközi fórumok világosan meg­ fogalmazták az alapvető és általános emberi jogokat és az azoknak megfelelő kötelességeket. Az emberiség felelős szellemi és politikai vezetői, attól füg­ getlenül, hogy hívők vagy nem, rájöttek arra, hogy emberhez méltó nemzeti vagy nemzetközi rend nem létezhet anélkül, hogy ezeket tiszteletben tartanák. Nos, ezen a közös emberi alapon hívők és nem hívők valóban szót érhetnek egy­ mással, ha tiszta szándékkal töreksze­ nek a társadalom szolgálatára. Meg­ győződésem, hogy az ilyen tiszta szán­ dékú nem hívő emberre akarva-akarat­ lan is áll a krisztusi szó: „Nem vagy messze Isten országától” (Mk 12,34).

ISTENKERESÉS, EMBERKERESÉS

— Mint mondd, az ember jézusi szol­ gá­lata a mai társadalomban „haladás a kevésbé emberi életfeltételekből az emberibb felé, — de olyan haladás, amely az anyagi, erkölcsi és szellemi fejlődés együttes eredménye. A keresz­ tény hitből és a szeretet parancsából természetesen következik, hogy Jézus követője kötelességének érzi e nnek az emberibb életformának megvalósítását, és felelőssége tudatában részt is vesz benne.” Milyen történelmi perspektíva ösztönzi leginkább ezt a haladást? Mi szavatolja, hogy amiben részt veszünk, legjobb belátásunk és lelkiismeretünk

szerint, valóban azokhoz a célokhoz vezet el, amiket mi eredetileg is szolgálni akartunk? Melyik társadalom tudja vagy fogja tudni biztosítani „ennek az emberibb életformának megvalósítását”?

— Remélem, nem prófétai jövőbe látást vársz tőlem. Ám éppen a már említett pápai megnyilatkozások tanúskodnak arról, hogy az egyháznak van prófétai üzenete a jövő társadalmát építő emberhez. Ez az üzenet világosan hirdeti, hogy csak az a társadalmi elmélet tud emberibb életformát teremteni, amely képes biztosítani az ember jogait és hathatósan támogatni is tudja az embert kötelességeinek teljesítésében. A személyi szabadsághoz, munkához, családalapításhoz, tisztességes megélhetéshez és művelődéshez való joga mellett, joga az embernek az is, hogy véleményét akadálytalanul nyilváníthassa és vallását szabadon gyakorolhassa...

— Hosszabban időztem írásodnál, mert itthon nagy figyelmet keltett, és komoly visszhangja támadt olvasóink körében. Úgy éreztük, bizonyos fokig azt a felelősségteljes munkát is biztatod, amit mi eddig is végeztünk ebben a hazában, s a továbbiakban még jobban, keresztényhez méltóbban szeretnénk végezni. Jól értettük-e soraidnak idevágó passzusát?

— Nem kételkedem afelől, hogy jól értettétek írásomat. De kérdés, hogy megértettétek-e annak egész jelentését. S még inkább: ha megértettétek, mit tudtok tenni annak megvalósításáért. Az emberi jogok tiszteletben tartása ugyanis bizonyos ideológiai pluralizmus elismerését jelenti, az ideológiai pluralizmus pedig a kritika szabadságát, s következőképpen az őszinte dialógus kialakulását, amelyben egyenlő joggal és felelősséggel vesz részt mindegyik társalkodó fél. Ha valami, ez mindenképpen keresztényi feladat a mai világban.

— Nem titok, milyen nehézségeket okoz időnként az egymással ellentétes világnézetek együttélése, az egymástól különböző hitek türelmes elviselése, különösen akkor, ha még nincs elég tapasztalatunk az előzékenységben, nincs elég rutinunk a tolerancia művészetének kölcsönös gyakorlásában. Ha egyfajta vulgáris, dogmatikus szemlélet oly-

kor-olykor még felbukkan, a kereszténységben elsősorban nem partnert lát, hanem ideológiai ellenfelet, melyet ma meg kell győzni, hogy holnap esetleg legyőzhessük.

— A nevére méltó dialógus, amely minden pluralista társadalom elemi lét-funkciója, éppen arra törekszik, hogy a beszélő társra ne valamely ideológiából eredő erkölcsi vagy fizikai nyomással, hanem magának az igazságnak sajátos meggyőző erejével hasson. A valódi dialógus célja nem a másik fél legyőzése, hanem az olyan őszinte és nyílt párbeszéd, amely a társadalom közös javának érdekében elfogultság nélkül keresi azokat az elveket, módokat és gyakorlati lehetőségeket, amelyek az emberibb életforma kialakítását elősegítik.

— Az „Istenkeresés” című könyvedben (Róma, 1978) olvastam a következő felszólítást: „Szüntelenül javítanunk kell istenképünkön, ki kell egészítenünk és meg kell újítanunk magunkban” elmékedéseink, imáink és lelki életünk művelése által. Mitől s mennyiben változik ez az istenkép a magunk szellemi tükrében: korszerű hittanítás, megújult egyház vagy a kereszténység reneszánsza útján? És külső erők is hozzájárulhatnak ehhez: a társadalomban való integráció, a pluralizmus munkálása, netán a hithirdetés új kommunikatív formái?

— Maga az Isten az oka annak, hogy istenképünkön szüntelenül javítanunk kell. Isten, mint személyes abszolútum, létének minden létezőt felülmúló, transzcendens misztériumával s ugyanakkor mindent átható jelenlétével teljesen meghaladja emberi fogalmainkat. Gondolataink Istenről szükségképpen ember-szabásúak. Istenképünket külső és belső erők egymással kölcsönhatásban egyaránt szellemibbé alakíthatják. A szekularizmus valláskritikájának kihívására és a nyílt szellemű válasz keresésére ma éppen úgy szükség van, mint a korszerű teológiai ismeretek elmékedő el-sajátítására, a bibliaolvasó imádságos lelki életre és a szeretet hétköznapi nagylelkűségére. Isten misztériumának gyökere végül is az, hogy ő maga a Szeretet. Istenképünk akkor lesz tisztább és szellemibb, ha szeretetben élünk, mert akkor Istenben élünk és ő miben-

nünk (vö. 1 Jn 4,16). Ami azt jelenti, hogy végső soron tulajdon képét is ő alakítja bennünk.

— *Miben látod az ateizmus mai okait? S vajon miért tart az emberiség jó része még mindig az istenkeresésnél? Vagy ez lenne a törvényszerű: az emberiség egész léte folyamán keresi, hogy majdan az Omega-pontban, fejlődésének egy szupernatúrális fokán megtalálja és egyesüljön vele?*

— Több mai teológus véleményét osztom, amikor korunk ateizmusában pozitív erők működését is észreveszem. A kritikai gondolkodás kialakulása az új korban kételkedővé, sőt gyanakvóvá tette az embert a vallás hagyományos igazságai és gyakorlatai iránt. A „felvilágosult” ember úgy érezte, hogy a vallás akadályozza emberi képességeinek szabad kibontakozását. Ezért a közép-kor ún. „vallási heteronómiájával” szemben a maga „autonómiáját” hirdette. Korunk istenkeresése azonban éppen arra irányul, hogy rátaláljunk a kettő közt kialakult dialektikus feszültség magasabb rendű egységére: arra a „theonomiára”, amely az új keresztény humanizmus eszményeként a *divinum* és a *humanum* Isten és ember jogait tisztelben tartó szintézise. Meggyőződéssem, hogy ha ez a szintézis csak az örökkévalóságban válik is valóra — bár Jézus személyében már elővételeztetett —, olyan eszményt állít elénk, amely már „menet közben” képes átalakítani embert és társadalmat.

RÓMAI ANZIKSZ

— *Milyen egyházképet őrzöl magadban? Van-e álmod a jövő egyházáról? Melyik egyházat szereted jobban: a létezőt-e, vagy egy elképzelt tökéletes modellt? A valóságos egyházat, vagy egy vágyott utópiát?*

— Azt az egyházat szeretem, amely a valóságban létezik. Rómában vagy Nagybecskerekén, Chicagóban vagy akár egy vietnami vagy nigériai faluban. A Zsinat óta főleg egyháztannal foglalkozom. Pál apostoltól megtanultam, hogy semmiféle egyház-utópiára nincs szükségünk. Az egyház az apostol nyelvével egyszerűen „Krisztus teste”. Ma-

gasztosabbat aligha lehetne mondani róla. Nem valami láthatatlan, titkos, titkos valóság — az apostol nem „titkozatos” testről beszél —, hanem a főnek, az isteni transzcendenciában élő Krisztusnak látható megnyilvánulása a világban. Emberi szervezet, még ha apostoli is, amit Krisztus Lelke éltet: Isten és ember életközössége a Lélekben Krisztussal, és Krisztusban az Atyával.

Ebből az istenközösségből korántsem következik, mintha az egyház szervezetében és tagjaiban tökéletes volna. A Zsinat szavaival, Isten zarándoknépe ez, amely a történelem útvesztőiben, emberi viszontagságok közt vándorol az örök haza felé. Bűnösök, bocsánatot nyert, bűnösök népe ez, amelyben eszmény és valóság, életszentség és képmutatás, önző törekvése és szeretet keverednek egymással, sokszor megbotránkozató kétértelműségben. De az Istent keresők népe is ez, amelyet a reménység Istene éltet, mert hiszi, hogy a Lélekben immár szabad útja van Krisztussal az Atyához.

Mindez nyilván az egyházi szervezet intézményes formájában lesz társadalmi valósággá. De ez az intézményes forma, a hierarchikus szervezet — ismét a Zsinat tanítása szerint — csak eszköze, emberileg szólva, hol hatékony, hol kevésbé hatékony eszköze a Léleknek és a Lélekben a transzcendens istenközösségnek: az *una sancta catholica apostolica* helyi eucharisztikus közösségben megvalósuló egyetemességének, amelyet nemcsak apostoli hite, hanem éppen apostoli szervezete által tesz a Lélek eggyé, szentté és egyetemessé ebben a világban.

Mindebből, azt hiszem, világos, hogy egyházképem lényegében dinamikus: az egyház bennem — s a Zsinat után még kibem? — úgy él, mint az Istennel való kapcsolatában és emberi egyetemességében állandóan növekvő közösség, amelynek az a hivatása, hogy nemcsak a keresztényeket, hanem minden tudatos vagy ösztönös istenkeresőt, az egész istenkereső emberiséget a lét transzcendens forrásához és végső beteljesüléséhez vezesse.

— *Az ausztriai Fuschl am Seeben, 1976 áprilisában rendezett második ma-*

gyar ökumenikus találkozón tartott előadásában már tudományos körültekintéssel vallottál Jézusról. „Önmagának megértését voltaképpen a többi emberhez, a világhoz és az Istenhez való viszonyában keresi az ember — hangsúlyoztad többek közt —, de így keresi azt is, hogy mik azok az eszmények, amik a teljesebb emberi lét és jövő reményét keltik benne. Kétségtelen, hogy az ember önmegértésre, valamint a világhoz és Istenhez való viszonyának megértésére irányuló törekvése mellett kulturális szempontból ennek az ösztönzerű eszménykeresésnek volt a legerősebb hatása az ősi krisztológiák kialakulására. Akkor is igaz volt, ma is az, hogy aki hisz Jézusban, az az ő alakjában látja meg azt az eszményképet, ami egyéni törekvéseinek, embertársaihoz és az Istenhez való helyes viszonyának legtisztább kifejezője.” De mit jelent neked, személy szerint, a hit Krisztusa és a történeti Jézus egysége, a valóságos személy és az üdvösség-hozó?

— Az egyháztan mellett a hozzá szorosan kapcsolódó ökumenizmussal, a keresztény egység alapjait kutató teológiai szaktudománnyal is foglalkozom. A Teológiai Kiskönyvtár sorozatban *Ökumenizmus* címmel összefoglaltam (Róma, 1976) az erre vonatkozó korszerű alapismereteket. A svájci Sionban megtartott első magyar ökumenikus találkozó anyagának gyűjteményes kötete „...hogymindnyájan egyik legyenek” (1971), a másodiké *Miért éppen Jézus?* (1976) címmel jelent meg Rómában.

Jézus történeti személy. „Krisztus” eredetileg nem neve, hanem feladata: Jézus messiási küldetését jelenti. Az ő Istentől rábízott feladata az, hogy az üdvösség őszövétségi történetében megígért Messiás legyen, akiben Isten valóra váltja az ember üdvözítésére vonatkozó ígéreteit. A legősibb keresztény hitvallás pontosan így hangzik: Jézus a Messiás, ő a Krisztus (vö. *ApCsel* 2,36). De Jézus olyan mértékben azonosult küldetésével, hogy benne a két személy és hivatás eggyé vált, s ezzel pedig a küldetését kifejező szó a nevévé: Jézus Krisztus. Olyan ez, mintha egy orvos olyan fokban azonosulna hivatásával, hogy többé nem azt mondanák róla: Pé-

ter, az orvos, hanem így neveznék: Orvos Péter. Amikor azonban isteni küldetéséről van szó, s olyasvalaki azonosui hiánytalanul ezzel a küldetéssel, mint Jézus, az nem lehet más, mint a szó sajátos értelmében az Isten Fia. Ebből az összefüggésben a hit Krisztusa sem más nekem, mint a teljesen megértett történeti Jézus (E. Fuchs).

Am ez a történeti Jézus, éppen mivel a hit Krisztusa, aki húsvéti misztériumában megdicsőülve Isten transzcendenciájában él, nemcsak vallási és erkölcsi eszménykép, mint Isten bármely más szentje vagy prófétája. Ő valójában a lelki életem forrása, lelkem legelke, akit Isten egész teljessége betölt: belőle ered üdvösségem, személyi kapcsolatom a Lélekben Istennel. Őt szeretni annyi, mint betelni Isten egész teljességével (*Ef* 3,19). Aki megértette őt, az így szereti. Magam is így szeretném szeretni.

— *Mondd, hát meddig terjedhet a szeretet, hol a határa? Mit tegyünk, hogy valamiképp el ne veszítsük a legdrágábat, kereszténységünk hitelesített mértékét?*

— Szent Tamásnak a hagyományban gyökerező tanítása, hogy minden más erénytől eltérően, a szeretetnek nincs mértéke és határa. Mérhetetlen és háttartalan, mint az Isten. Hiszen Isten maga a szeretet. S ezért bennünk is ő a szeretet forrása. Szeretetünknek, mint Istenének, minden teremtményre ki kell terjednie. Szent János szava világos: „Aki azt állítja: szeretem az Istent, de felebarátját gyűlöli, az hazug. Aki ugyanis nem szereti testvérét, akit lát, Istent, akit nem lát, hogyan szerethetné? Ezért ezt a parancsot kaptuk tőle: aki szereti Istent, szeresse testvérét is” (1 *Jn* 4,20—21).

— *Kedves Geilért, e távbeszélgetés végén, mit üzensz lapunk olvasóinak? Mit a magyar katolikusoknak?*

— Én üzenjek nektek? Semmiféle jögom sincs rá. De testvéri szavam az van. Szent Benedek *Regulájának* befeljező buzdítása jól kifejezi: Krisztus szeretetének soha semmit elébe ne tegyetek! Ez tesz minket kereszténnyé és — ha valamivel — ezzel tehetjük kereszténnyé a társadalmat.